

Anmeldelser

Bodil Frandsen: Til glæde og salighed. Guds Legemslav i Aalborgs senmiddelalder (Aalborgbogen 2007). Selskabet for Aalborgs Historie i samarbejde med Aalborg Stadsarkiv og Aalborg Historiske Museum 2007, 110 s., 128 kr.

Papegøjegildet var det folkelige navn på Aalborgs vigtigste gilde i senmiddelalderen. Navnet refererede til et af højdepunkterne i den årlige cyklus af gildefester: skydekonkurrencen ved pinsetid. Målet var en træfigur forestillende en papegøje, man kunne skyde med enten armbrøst eller bøsse, og vinderen fik titel af "fuglekonge", lov til igennem hele det følgende år at bære en sølvpapegøje i en kæde om halsen samt tillige gratis øl ved alle gildets sammenkomster!

Papegøjeskydningen og de mange sammenkomster, hvorunder øldrikning var en vigtig ingrediens, tegner et billede af et gilde med hovedvægten på det sociale. Et hovedsynspunkt i Bodil Frandsens lille bog om det aalborgensiske gilde er, at man i stedet skal hæfte sig ved gildets officielle navn, Guds Legemslav, hvorved de religiøse aspekter rykker i centrum.

Man kan sige, at bogen leverer en lokalhistorisk casestudy til illustration af det ændrede forskningssynspunkt på senmiddelalderens gilder, som kom til udtryk i Lars Bisgaards bog om gildernes religiøse rolle, *De glemte altre* fra 2001. De senmiddelalderlige gilder var af flere forskellige slags og havde normalt også flere forskellige funktioner, men en central ingrediens var altid at sørge for, at afdøde gildemedlemmer fik en anstændig begravelse og mindedes ved regelmæssige messelæsninger. Med henblik herpå havde mange gilder deres eget alter med en særlig gildepræst. Med bogtitlen *De glemte altre* ville Lars Bisgaard påpege, at den danske forskning i gilderne stort set havde overset, eller i hvert fald undervurderet, hele denne religiøse side af gildernes virke.

Det samme anliggende har Bodil Frandsen. Den forskningstradition, hun gør op med, er den ældre aalborgensiske lokalhistories behandling af Guds Legemslavet. Den har betragtet fænomenet ud fra en efter-reformatorisk optik, både ved at bedømme gildet uden megen forståelse

for den senmiddelalderlige religiøsitetens særlige indhold og udtryksformer, men også ved at gå ud fra, at gildets senere karakter af social og faglig sammenslutning for Aalborgs velstående købmænd gik tilbage til grundlæggelsen i første halvdel af 1400-tallet. Det gjorde den ikke, påviser Bodil Frandsen. Det er korrekt, at købmænd udgjorde en vigtig del af medlemmerne, og at der var en tæt forbindelse mellem byens købmændsdominerede styre og gildet, men der var ikke tale om, at andre grupper i byen automatisk var udelukket. Tværtimod viser to bevarerede lister over medlemmer fra 1400- og 1500-tallet en omfattende og bredt sammensat medlemskare, med f.eks. også mange repræsentanter for Aalborgs gejstlighed.

På grundlag af det relativt omfattende kildemateriale, der er bevaret fra Guds Legemslav, giver Bodil Frandsen en detaljeret gennemgang af gildets grundlæggelse, interne organisation og forhold til bystyret, ligesom hun gennemgår gildeårets gang med de mange "gildedrikke" samt den særlige religiøse karakter, som lå i tilknytningen til "Guds legeme", *Corpus Christi*.

Funktionen som Corpus Christi-gilde er ikke særlig velbelyst i kildematerialet, men ud fra vores generelle viden om Kristi Legemsdyrkelsen i senmiddelalderen og den rolle, gilderne spillede i den, formoder Bodil Frandsen, at gildet ikke mindst har markeret sig stærkt ved den årlige procession på festen for Corpus Christi, foruden at det havde et særdeles veludstyret Kristi Legemsalter i Budolfi kirke.

Også to andre forhold af særlig interesse i Guds Legemslavets senmiddelalderlige historie, dels det ligeværdige forhold mellem danske og tyske købmænd i gildet, dels den snævre kobling mellem byens styre og gildet og dets ledelse, diskuteres af Bodil Frandsen. Det vigtigste nye i hendes bog er dog klart tolkningen af det aalborgensiske Guds Legemslav som et Kristi Legemsgilde. Den er overbevisende, selv om fremstillingen på dette punkt skæmmes af en række fejl: Den latinske eller romerske kirke kaldes for "den vestromerske kirke", Thomas Aquinas skrives hele tre gange som "Aqina", og konciliet i Vienne i 1311 placeres fejlagtigt i Wien (s. 83f). Det er sjusk, mens man måske bedre kan forstå, at forfatteren i fremstillingen af skærsildstanken (s. 20f og 95) kommer

til at sammenblende middelalderens to forskellige og delvis uforenelige domsforestillinger, det man kalder "den kollektive dom" (af den samlede menneskehed ved dommedag) og "den individuelle dom" (af det enkelte menneske ved dets død).

Også andre fejl antyder, at Bodil Frandsen ikke er helt fortrolig med det emne og den tidsperiode, hun behandler. Flere detailtolkninger virker ikke overbevisende, og man får en mistanke om, at forfatteren ikke altid evner at læse den datidige skrift og forstå det latinske og gammeldanske sprog i de udgivne kilder. Som et eksempel blandt flere kan nævnes, at det på s. 93, i en billedtekst til et opslag fra den ene af Guds Legemslovets medlemsprotokoller, hedder, at til venstre står klostergejstligheden indskrevet, til højre den sekulære gejstlighed. Læser man selv efter på illustrationen, siger de latinske overskrifter over de to sider imidlertid, at man på den ene side har abbeder, provster og priorer, altså prælaterne, på den anden side de almindelige præster, "såvel sekulære som regulære".

Som helhed må man dog sige, at Bodil Frandsen har leveret en særdeles interessant undersøgelse, der klart har perspektiver ud over det lokalhistoriske. Netop derfor kunne man som professionel historiker godt have ønsket sig, at emnet havde fået en større og mere dybtgående behandling, og at fremstillingen havde bragt noter og henvisninger undervejs og ikke blot den afsluttende liste over kilder og litteratur. Der er dog ingen tvivl om, at den lokale læserkreds blandt det udgivende byhistoriske selskabs medlemmer i Aalborg, som bogen først og fremmest er rettet til, absolut kan være tilfreds.

Per Ingesman

Vivi Jensen: Dorothea. Guds vilje og Dronningens. Gads Forlag 2007, 256 s.

Museumsinspektør ved Koldinghus Museum Vivi Jensen har skrevet denne omfangsige biografi om en noget overset dansk dronningeskikkelse, der var født i det lille nordtyske hertugdømme Sachsen-Lauenburg i 1511, og som i 1525 blev gift med den daværende hertug Christian af Slesvig (den senere konge, Christian III). Fra 1537 var hun Danmarks dronning og enkedronning fra 1559 til 1571, hvor hun døde på Sønderborg Slot.

Vivi Jensen har flere gange tidligere leveret

gode kortere skildringer af bogens hovedperson (senest i Danmark og Renæssancen 1500-1650, red. af C. Bach-Nielsen et alii, 2006), men denne gang drejer det sig om en detaljeret kildebase-ret biografi, der også sætter hovedpersonen ind i en almen europæisk og dansk historisk kontekst. Målgruppen er den almindelige historisk interesserede læser, der aldrig før har haft en så omfattende, pædagogisk veltilrettelagt og velskrevet biografi til rådighed, og det skønt der længe har foreligget publikationer med breve fra hovedpersonerne og fra deres fyrstelige og adelige omgangskreds.

To komponenter indgik i Dorotheas verden: Den dybe Lutherskrægede religiøsitet og hendes stærke moder- og familiefølelse – den sidste strækt præget af en hang til dominans over alle andre. I Christian III's tid (til 1559) var hun den stærke og lyoale dronning, men hun trådte først rigtigt i (barsk og stædig) karakter, da husbonden var død. Hun havde født fem børn, og deres fremtid skulle sikres med alle midler. Den ældste, datteren Anna, blev noget så fornemt som hertuginde i Kursachsen; Frederik II var som dansk konge fra 1559 forsørget, men skulle hele tiden erindres om at hjælpe de andre søskende – til sønnens konstante irritation. Så var der problembarnet Magnus, der gav afkald på sin arveret i hertugdømmerne mod at få det af staten erhvervede Øsel i Østersøen som hertugdømme; noget han forvaltede så dårligt, at han snart blev sat under dansk administration. Derpå datteren Dorothea, der blev hertuginde af Braunschweig-Lüneburg, og så endelig den sidste dreng, yndlingssønnen den artige Hans (den Yngre), der trods moderens kraftige intrigeren kun blev af delt og ikke regerende hertug i hertugdømmerne ved arvedelingen i 1564. Vivi Jensen får ved skildringen af forholdet til børnene givet et kritisk, men yderst plausibelt billede af den myndige og rethaveriske enkedronning, der på skift lagde sig ud med næsten alle sine børn – mest dog med den regerende Frederik II, der ved moderens død må have følt sig voldsomt lettet. Han kom end ikke til hendes dødsleje i Sønderborg i 1571. I forholdet til den ældste datter Anna blandede hun sig så meget i dennes børneopdragelse, at Anna, der var sin mors udtrykte billede, advarede hende og gav hende en alvorlig opsang, hvori hun bl.a. kunne fortælle, at man her ved det kursaksiske hof kaldte hende "den danske brændenælde" og gav moderen skylden for det. Deres forhold bedredes dog efterhånden.

I forholdet til kong Frederik kom det nærmest til et brud fra hans side. Dorothea blandede sig i en mængde sager, der ikke vedkom hende som ex-regent, og sendte på eget initiativ fredsforløbere til Sverige under den nordiske sylv-

årskrig. Hun blandede sig også med henblik på at begunstige Hans den Yngre ved arvedelingen i 1564. Det lykkedes som nævnt ikke. Hun sørgede for, at Sønderborg Slot i det mindste blev ombygget til en præsentabel bolig for sønnen, der ville overtage området ved hendes død. I sit testamente fra 1571 søgte hun en sidste gang at favorisere Hans den Yngre, men det blev omstødt af Frederik II.

Vivi Jensens dom over Dorothea er konsekvent og skarp, og derved får hun godt og grundigt ryddet op i myterne om den ædelbodige og gavmilde slotsfrue i Kolding og Sønderborg, hvad hun dog også var (med initiativer til oprettelse af hospitaler, skoler, fattighuse m.v.)

Den velstrukturerede fremstilling, der er skrevet i et klart og ligetil sprog, er kronologisk opbygget men krydses dog rimeligt nok af temaer som f.eks. forholdet til børnene, godsbestyreren og bygherren. Der er også interessante redegørelser for hoffet i fest (bl.a. kroningsfesten) og i hverdagen. For at nå sin målgruppe har forfatteren også indarbejdet redegørelser for den almindelige historiske udvikling i ind- og udland – ikke mindst berettes der om den løbende stærke påvirkning fra det lutherske miljø i Wittenberg, især koncentreret om den af Luther selv udpegede Bugenhagen og hans mission i Danmark i 1530'erne. Den systematiske fastholdelse af, hvorledes denne første postreformatoriske fyrstegeneration så at sige etablerede og udviklede sig under de nye vilkår, er en af bogens store styrker.

Et par kritikpunkter skal dog til sidst nævnes: For det første er der i de sidste par generationer – ikke mindst af tyske historikere – foretaget en lang række komparative studier af hoffivet og dets udvikling i tidlige moderne tid såvel i de nye protestantiske fyrstehoffer som i den katolske del af Europa (Werner Paravicini og mange andre).

Det fremgår ikke af bogen, om Vivi Jensen er bekendt med dette nye interessante forskningsfelt. Og det gør det ikke, fordi bogens absolut største mangel er, at der kun er en yderst nødtørftig angivelse af litteratur under betegnelsen "udvalgte kilder og udvalgt litteratur." Hvis forfatteren kan videresende denne anke til forlagsredaktionen og melde hus forbi, skulle det glæde mig. For hvad skade skulle den almindelige læser dog tage af, at der var et afsnit om den omfattende litteratur og de righoldige adelige kildesamlinger, der netop foreligger til 1500-tallets danske historie (eksempelvis den mægtige udgave af Mogens Gyldenstjerns Breve I-III). Det fremgår heller ikke klart, om hun er opmærksom på en så central historiker som Frede P. Jensen (med det banebrydende værk om den nordiske syvårskrig, flere artik-

ler om Peder Oxe og hans strid med kongehuset 1558 og en udgave af Frederik II's få egenhændige breve) eller på Jørgen Steen Jensens værk om Hans den Yngre. Det er rigtigt ærgerligt, bogens øvrige kvaliteter taget i betragtning.

Helge Gamrath

Kalendernotiser. Dagbok för olika år 1644-1657 av Lauritz Christensson Bacher (Lars Bager). Noteringer om personer och liv på Gotland. Med kommentarer av Geir Kamsvaag Berntsen, Karin Felderman och avskrivaren Anders R. Johanson Dokumentserien, bd. 4, Haimdagars förlag, Lärbro, 2. opl. 2005. 50 s. 60 SEK.

Lars Christensen Bager (ca. 1627-1667) blev født og døde i Visby. Hans far var tilflyttet fra selve Danmark (s. 5). Fra 1644 til 1657 er der bevaret delvis gennemskudte almanakker med optegnelser fra Lars Bagers hånd. Gotland kom som bekendt 1645 i svensk besiddelse, men Bager blev ved med at skaffe sig danske almanakker og at skrive i dem på dansk.

I denne lille bog udgives de håndskrevne optegnelser. Enkelte af dem kommenteres også i fodnoter. Editionen blev lavet på baggrund af en mikrofilm. Originalerne befinder sig ifølge fortalen i Uppsala (s. 3). Desværre præciseres det ikke videre, men det kan oplyses, at der er tale om to samlebind i universitetsbibliotekets håndskriftsafdeling med signaturerne Y 150a og Y 150b. Trykkene er desværre ikke katalogiseret i de trykte bøgernes katalog. Bindene indeholder almanakker for årene 1644, 1645, 1646, 1653, 1654, 1656 og 1657 – alle trykt i København. Dem fra 1650erne er forfattet af Thomas Rasmussen Walge(n)ste(e)n, der også var gotlænder (jvf. DBL, bd. 15, 3 udg. 1984, s. 251f.). Som stemplerne i de to små bind oplyser, blev de indbundet af "Univ.-Bibl:s Bokbinderi" i 1928. Håndskriftskatalogen oplyser ikke deres proveniens, men det er ikke usandsynligt, at biblioteket erhvervede trykkene først ved denne tid. Der er vist ikke grundlæg for udgiverens formodning om, at bøgerne kom til Uppsala, fordi Bagers søn Georgius Laurentius Bacherus læste i Uppsala (s. 5). Han blev godt nok indskrevet dér den 21. april 1680, men senere blev han sognepræst på Gotland (Uppsala universitets matrikel, bd. 1, udg. v. A. Andersson, A.B. Carlsson og J. Sandström, Uppsala 1900-1911,

s. 264; O.W. Lemke: Visby stifts herdaminne, Örebro 1868, s. 104).

Teksten er for det meste skrevet på dansk, men indimellem skifter den til latin. Transskriptionen af den danske tekst er som regel i orden, selv om teksten endda i originalen kan være svær at læse pga. den meget lille skrift. De latinske partier derimod transskriberes på den mest eventyrlige måde.

Optegnelserne vedrører for det meste dødsfald (samt dødsårsagen, hvis den ikke havde været naturlig), bryllupper, forfatterens indtægter og elever samt hans prædikener (nogle gange også prædiketeksten eller den anvendte postille) i forskellige kirker, men også højstående personers afrejse eller ankomst.

Ved læsningen af disse optegnelser kan vi følge en gotlandsk gennemsnitspræst, der forsøger at få en fod ind på det pastorale arbejdsmarked. Han skal have været hospitalsprædikant i Visby (s. 5), men det kunne han nok ikke leve af. Derfor arbejdede han som privatlærer for forskellige børn, og han holdt enkelte prædikener ved forskellige kirker i præstens forfald. Først i juni 1657 lykkedes det ham at få noget, måske en stilling som kapellan, i Hejnum og Bäl. Den 9. december 1657 blev han ordineret, og den 26. december samme år kunne han gifte sig med "Wenel Herculis daatther" (s. 49), dvs. datteren til præsten Hercules Davidsson i Hejnum og Bäl (s. 6, 47, 49). 1659 blev svigerfaderen sognepræst i Rute, mens Bager avancerede til sognepræst i Visby. Når han først var kommet ind i varmen, gik det altså hurtigt videre med karrieren. Sønnen, barnebarnet og to børnebørnebørn blev også præster på Gotland. Lars Bagers uddannelse og skriftsprog havde været dansk, men for hans efterkommere blev det svensk. Også det hører til billedet af en gennemsnitlig gotlandsk præstefamilie.

Almanakoptegnelserne omtaler hverken skolegang eller studier. Bager var omtrent jævnaldrende med almanakforfatteren Walge(n)ste(e)n, der begyndte at læse ved Københavns Universitet i 1644 efter at have besøgt latinskolen i Viborg. Mens der hos denne står "Gotlandus" i matriklen (S. Birket-Smith (udg.): Kjøbenhavns Universitets Matrikel, bd. 1, Kbh. 1890, s. 187), nævnes der ved disse år ikke nogen "Laurentius Christierni Gotlandus", mens flere Laurentii Christierni uden oplysning om hjemstavnet optræder i matriklen. Om én af dem var Lars Bager, er svært at afgøre (jvf. også H. Friis-Petersen: Studenterne ved Københavns Universitet 1611-1667 (1942), KB: Ny kgl. Saml. 3729, 4°, bd. 2-4).

At dømme fra almanakoptegnelserne, så synes disse allesammen at være blevet nedskrevet på Gotland. Da Bager senere blev sogne-

præst ved en bykirke, må man ved midten af 1600-tallet egentlig kunne forudsætte, at han havde besøgt et universitet. Udgifterne har i to gotlandske kirkearkiver fundet belæg for, at han i 1652 fik udbetalt en understøttelse – nok et stipendium for teologiske studier (s. 23).

Kalendarierne i disse års almanakker blev som regel fulgt af tillæg – det være sig astrologiske prognostika, korte kongekroniker eller en oversigt over postforbindelserne. Dem har ejeren ikke villet arkivere. De er i de fleste tilfælde blevet skåret bort. Kun kalendarierne med de personlige optegnelser har været af interesse.

Jürgen Beyer

Laura Bertram og Thomas Oldrup: Hald Hovedgaards historie – sted for sted. Hald Hovedgaard, 2006. 136 s., ill. 125 kr.

Skønt Hald Hovedgaard ved Viborg er udmærket repræsenteret i den herregårdshistoriske litteratur, så er det næppe for vovet at påstå, at Hald først og fremmest er kendt som et bogsted; som hjemsted for Forfatterforlaget Arena, for Arkiv for Ny Litteratur og for Det Danske Forfatter- og Oversættercenter. Med forfatteren og museumsmanden Peter Seeberg (1925-1999) som ankermand, rykkede Forlaget Arene og Arkiv for ny Litteratur ind på Hald i 1975. Hald blev ramme om arkiv, forlag og oversættercenter, kursussted, refugium og arbejdssted for adskillige forfattere, og ramme om arrangementer som Store Bogdag, det litterære folkekøkken og Den Litterære Institution uss (= under stadig skælven). Det er primært i disse sammenhænge, Hald Hovedgaard er kendt, men Hald Hovedgaard har selvsagt også sin egen historie. Faktisk har Hald flere historier, eftersom den bygning og det anlæg, som udgør rammen om det litterære Halds mange aktiviteter, har ikke mindre end fire forgængere på egnen. Men det er det nuværende Hald, det 5. Hald, der står i centrum i nærværende bog, naturligvis med tilbageblik til forgængerne, hvor det er nødvendigt.

Snittet lægges elegant og utraditionelt konsekvent af forfatterne Bertram og Oldrup: Der er tale om en art rejsefører til de nuværende bygninger, "... den historie, man endnu kan se og røre ved. ... Intentionen er at pege på historiens arvæv." (s. 9). Forfatterne gennemgår Hald rum for rum, og skønt de både undsiger kronologien, og eksplicit har bestræbt sig på ikke at blive "historikernørdede" (s. 9), så får vi histori-

en udmærket beskrevet, fra det 5. Halds første ejer, "den gale" kammerherre og landsdommer Frederik Schinkel fra 1780'erne, til Den selv-ejvede institution Hald 2006.

Fastholder vi disse yderpunkter i Halds historie, gives i kapitlet om Riddersalen (s. 68-72) en glimrende beskrivelse af det konkrete rum, dets indretning, brug og udvikling, og i tilgift en fin kulturhistorisk ekskurs, baseret på helt traditionelle kildestudier i Landsarkivet for Nørrejylland, om netop den gale Schinkel og hans konflikt med den tilsyneladende ligeså pedantiske og perfide præst ved den lokale Dollerup Kirke, Thura. Schinkels kone Edel Helene Margrethe Schinkel, døde 23. juli 1790. Hendes lig blev ført til Dollerup Kirke 6. august, og 7. august 1790 hentede Schinkel så sin kones lig og førte det tilbage til Hald Hovedgaard, hvor det henstod til september 1791, altså i mere end et år! Sagen afstedkom en hånlig korrespondance mellem Schinkel og Thura, hvor sidstnævnte i et brev spurgte, om Schinkel skulle have nogen hemmelig trang til at afgudsdyrke liget eller gøre det til "inventarium" (s. 70), ligesom Thura sladrede til amtmanden, som udbad sig en redegørelse fra Schinkel. I sit brev til Schinkel anfører amtmanden i øvrigt, at der efter så lang tids forløb næppe "fra liget kan komme nogen ond lugt" (s. 71). Forklaringen var ifølge Schinkel den enkle, at Schinkel ønskede at bygge et kapel til sin afdøde hustru, og at det først skulle færdiggøres. Men at have konens lig liggende et helt år, er dog noget. I øvrigt var Fru Edel gudmor til Steen Steensen Blicher, og Schinkel fadder ved hans dåb (s. 94-95).

Går vi fra det traditionelle kulturhistoriske studium til det af forfatterne undsagt historikernørdede, så går der, heldigvis, decideret nørderi i sagen, i det stykke litteraturhistorisk arkæologi vi præsenteres for i redegørelsen for Tårnet (s. 83-89), hvor der grundigt oplyses hvilke forfattere der har skrevet hvad under ophold i Tårnet (s. 87), og for de såkaldte Tårnsamtaler (s. 88-89). Spændvidden i det litterære Hald angives af Blicher og hans Hald-inspirationer på den ene side (særligt s. 94-95), og af forfattere som Per Højholt, Henning Mortensen, Dan Turéll og Peter Laugesen og deres Hald-forhold på den anden (særligt s. 87-89).

I øvrigt lever Bertram og Oldrup op til deres intention om at gennemgå Hald, sted for sted, helt ned til de enkelte, mere eller mindre anonyme værelser, som "Værelse 7 og wc/bad" (s.62-63), køkken, trapperum, mellemgange, og området udenfor, fra "Parken" (s. 90-91) over "Ruinen" (s. 105-106) til "Smedehuset" (s. 118-119). For alle lokaliteter gælder, at de beskrives i kultur- og bygningshistorisk kontekst, deres tidligere og nuværende anvendelse gennem-

gås med grundighed og akkuratesse, og ofte med et videre perspektiv, hvor de enkelte rum sættes ind i moderne dansk litteraturhistorisk sammenhæng. Ikke mindst det sidste er uhyre vægtigt, da en stor del af de mest betydningsfulde danske forfattere i forrige og nuværende århundrede har haft en større eller mindre tilknytning til Hald. Bogen afsluttes med ejerfortegnelse og oversigt over kilder og litteratur.

Skønt Bertram og Oldrup har bestræbt sig på ikke at være historikernørdede, så viser bogen ikke desto mindre, at de mestrer historisk metode, og bogens tekst viser, at de også mestrer at formidle. *Hald Hovedgaards historie – sted for sted* er godt skrevet, i et mundret sprog og ofte med humor som gør, at den slaviske – og lidt nørdede? – vandring fra rum til rum bliver en lystvandring i stedets bygninger og omgivelser, med bogens særegne tone understreget af Flemming B. Jeppesens stemningsfulde tegninger, med til tider indbyggede og let skjulte overraskelser, som trappetårnet "befolket" af svævende bøger (s. 86). I tilgift får læseren så en god portion viden om de mest betydningsfulde forfattere i moderne dansk litteratur; en viden, som ikke er almindelig kendt, og som man som læser ofte føler sig eksklusivt betroet. Så altså: Et stykke dansk herregårdshistorie og et stykke dansk litteraturhistorie, serveret på en og samme gang; en ret, der ligesom det litterære folkekøkken absolut kan anbefales.

Henrik Gjøde Nielsen

Lene Andersen og Palle Ove Christiansen (red.): En rigtig familie: Mellem nye og gamle idealer. Folkemindesamlingens Kulturstudier bd. 11. C.A. Reitzels Forlag, 2007. 176 s., ill. 175 kr.

Hvad er en rigtig familie? Hvis danskere skal svare, bliver det vist noget i retningen af en mand og en kvinde, hvis forhold bygger på ægte romantisk kærlighed og en del sex. Og så ca. to børn som de har produceret naturligt, og som er opkaldt efter oldeforældre. Det er også en familie, der har tykke albums med billeder af den store familie, og som er stolte over familiens traditioner ved f.eks. højtider. Og man kunne fortsætte med surdej og stiklinger, hjemmelavede måltider på faste tidspunkter, fisketure og weekender ved havet.

Drømmen om den perfekte kernefamilie sælger. Det ved ethvert reklamebureau, og resultatet kan hver eneste dag ses i aviser og blade, på TV og ved stoppesteder. Derfra siver det ud i

de danske familier, der reproducerer idealerne, men også omformer dem og forsøger at få dem til at fungere i liv, familier og dagligdage, der langt fra ligner idealets glansbillede.

Det er i dette felt mellem idealer og medieskabte virkeligheder og folkelig praksis, at antologiens forfattere arbejder. En indledning og seks punktnedslag, der har meget forskellige genstandsfelter og metode, men som i samlet form giver et meget tankevækkende billede af den mangfoldighed af problemstillinger, der er på spil når genstandsfeltet er moderne familieformer.

Palle Ove Christiansen har skrevet indledningen, som fremhæver det paradoksale i 1930'ernes familiedebatter, der erklærede familien i opløsning og nutidens kernefamilieidealiserings, der viser at det er gået stik modsat. Ordet iscenesættelse kommer i spil som noget, der både gælder familielivet og den enkelte. Man vil både have et perfekt familieliv, et slægtstræ og tid til sig selv og sin karriere.

Karin Lützen tager fat på familien i historien og drømmen om de gode gamle dage. Hun vender tilbage til nogle af familiehistoriens sværvegttere – både sociologerne Le Play og Tönnies i anden halvdel af 1800-tallet og historikerne Peter Laslett og John Hajnal i begyndelsen af 1960'erne. Artiklen er en fremragende indføring i nogle af familiehistoriens grundbegreber og grundlæggende problemstillinger, og samtidig en klog analyse af, hvordan de nostalgiske ideer om en varm fjern guldalder for familien stadig fylder i den folkelige forestillingsverden. Lützens bidrag skal fremhæves, fordi det udgør et forbilledligt eksempel på en antologi-artikel. Det er velskrevet i et lettilgængeligt sprog. Det præsenterer forskningsrødder og nyere skud på stammen. Det har en overordnet ide og en rød tråd, der er gennemført uden slinger i valsen. Og det medtager nutidige relevante, og for alle tilgængelige, eksempler, der viser bogens pointe – f.eks. hvordan dronningens nytårstale i år 2000 var et eksempel på en familienostalgi, der viderebringer et temmelig forkert billede af fortidens danske familieformer.

Bjarne Kildegaards forsøger at dissekere nogle af de medieskabte forestillingsverdener omkring begreber som *Det grå guld*, *Singler* og *Den kreative klasse* og vise, hvordan de er konstruktioner. Ideen er fin nok, men analysen af f.eks. konceptet *Running Dinner* er temmelig kejtet og generelt fungerer bidragets analyser ikke særlig godt – de virker mere som postuler end egentlig forskning.

Så er der mere gods i Tine Tjørnhøj-Thomsens nutidige studie af de familie billeder, ufrivilligt barnløse videregiver. Artiklen bygger på et ph.d.-studie og benytter en marginalgruppes

italesættelse af det vanskeligt opnåelige som omdrejningspunkt for at fremanalysere nutidens fremherskende familie billeder. Det hænger fint sammen med pointen i bogens indledning om familien som et moderne projekt, når artiklen f.eks. viser, hvor forstyrrende det er, at "den reproduktive timing bliver forkludret". Tjørnhøj-Thomsen skriver også om forældreskabet som identitetsmarkør, og om de autenticitetsideologier omkring reproduktion der ligger bag, at en familie har streameren "rigtige mænd får øko-tvillinger" på bilen. Det er velargumenteret og godt at blive klog af.

Maruska la Gour Mosegaards studie af homoseksuelle fædres forestillinger om kernefamilien har en anden problemstilling, men metoden er den samme som med studiet af barnløse. Ved at undersøge en marginalgruppes italesættelse af forestillinger om kernefamilien kommer man nærmere en forståelse af eksisterende ideal billeder. Fra en historisk synsvinkel er det særlig interessant, når forfatteren viser, hvordan bøssers og lesbiskes forskellige muligheder for at få børn hænger sammen med idealer i vores samtid, der er betingede af nogle kulturelt indlejrede forestillinger om køn og slægtsskab; om moderskabs primat over faderskab og morbarn relationens dermed forøgede autenticitet og eviggyldighed. Et udgangspunkt homoseksuelle mænd bliver nødt til at godtage, hvis de vil være fædre i dag. Men samtidigt noget de må udfordre ved at forsøge at tilkæmpe sig den legitimitet som mødre automatisk får. Hvordan de gør det, giver artiklen flere eksempler på.

Britta Bjerrum Mortensen giver et bud på, hvilken betydning menneskers forskellige opvækst kan have for deres samlivsforhold. Fokus er på de normative og moralske holdninger, man har med i 'familiebagagen', og hvordan de influerer partnervalg. Et valg der måske slet ikke er så frit, som vi går og tror. Hun berører dermed et vigtigt emne for nutidens familiehistorikere. Nemlig at stoppe med at skrive om familien som om den var en social homogen enhed og i stedet fokusere på den som en gruppe af individer, der kan have vidt forskellige dagsordener. Dermed også at fokusere på det store konfliktpotential, der er indlejret i en familieenhed – en enhed hvis grundstamme slet ikke er forbundet med blod. En banal pointe som dog alligevel ofte bliver overset – også af antologiens bidragsydere – når det diskuteres, hvor meget slægtskab betyder, og hvordan det defineres.

Sidst skriver Else Marie Kofod om ritualer og idealfamilien. Om hvor idealer stammer fra, og hvordan de ændrer sig over tid. Hun viser bl.a., hvordan familieliv de sidste 30 år har handlet om at balancere øget ligestilling med ritualise-

rede forskelle. At manden kommer med blomster, at det er ham, der skal fri, at han til brylluppet bærer festtøj, mens hun bærer jomfruens symbol etc., er ritualiserede lege, som ophæver hverdagen for et øjeblik, men som begge parter godt ved er dramaturgi. Men samtidig med at positionerne mellem kønnene er blevet mere fleksible, er der f.eks. stadig få økonomisk lige-stillede par. Store romantiske bryllupper er igen på mode som en del af en generel 'nyromantisk bølge'. Vi gider ikke lighed mellem kønnene, der skal være plads til forskellighed. Men i forhold til 1800-tallets romantiske kærlighed er der i dag endnu en dimension – seksualiteten. Begge sider af kærligheden – forelskelsen og seksualiteten – er lige vigtige. Og det kan være svært at finde en grimasse, der kan passe i et samfund, hvor det er blevet en pligt at være lykkelig. Kofod konkluderer, at denne optagelse af traditioner er en måde at skabe modvægt til de forandringer, der foregår. Sammenhængen med fortiden skaber en følelse af kontinuitet.

Antologien er ikke helt nok fremme i skoen med nyere forskning til rigtig at batte i forskningsmæssig sammenhæng. Derfor forbliver det også lidt uklart, hvem den egentlig henvender sig til. Som debatbog får den nok svært ved at være aktuel.

Når det er sagt, er den stadig anbefalelsesværdig læsning for folk med interesse for emnet. Det bugner nemlig med bøger om familieliv i selvhjælps- og selvrealiseringskategorien, mens bøger, der forsøger at gå mere kritisk og analytisk til værks, er langt sjældnere.

En rigtig familie minder om, hvor vigtigt det er ikke at se familie som noget statisk, men som noget der hele tiden forandrer sig. Og derfor er det vigtigt, at fortolkningen af de forandringer ikke koloniseres af et bestemt medie-billede. For antologien viser også, at der er en stadig tiltagende regulering af alle aspekter af familieliv, som har stor betydning for enkelte menneskers liv. Hvordan vi taler om og forestiller os den 'normale' familie har betydning for den lovgivning, der kommer ud fra Christiansborg.

Mette Tapdrup Mortensen

Skovfoged Axel Mortensens forstlige erindringer 1927-1944. Skovens folk fortæller III. Skovhistorisk Selskab 2007. 147 s. ill. Pris ikke oplyst.

I 1978 udgav Skovhistorisk Selskab første bind af *Skovens folk fortæller* med forstlige erindringer

fra ni personer med tilknytning til dansk skovbrug. I 1990 kom så bind 2 med bidrag fra to skovridere og to skovfogeder og nu igen i 2007 bind 3, der helt udfyldes af den del af skovfoged Axel Mortensens erindringer, der omhandler hans uddannelse til skovfoged, hans tid som ung skovfogedapirant og de første år ved statens ungdomslejr. Redaktionen har valgt at slutte med 1944, hvor Axel Mortensen som modstandsmand blev taget af Gestapo, men giver som indledning en kort oversigt over hele hans liv fra fødselen i 1910 til hans død i 2005.

Erindringerne er meget velskrevne, og man føler sig i godt og hyggeligt selskab med den engagerede og sympatiske unge mand, der trods sin landbrugsbaggrund absolut ville være skovfoged. 17 år gammel begyndte han skovfogeduddannelsen på Asmildkloster Landbrugsskole. Undervisningen her strakte sig fra april til september 1927. Herefter fulgte den treårige elevtid, først to år på Næsbyholm Skovdistrikt og derefter et år på Giesegård Skovdistrikt. I 1930 bestod han skovfogedprøven, og herefter fulgte aspirantårene, først ved Sorø, siden på Bornholm, i Viborg Statsskovdistrikt, i Silkeborgskovene og til sidst på Klosterheden. For at kunne blive antaget som statsskovfoged skulle man nemlig have tilbragt mindst et år i en he-deplantage. Fire somme i aspiranttiden deltog han desuden som målemedhjælper ved Skovreguleringen rundt omkring i landet og lærte på den måde mange skove grundigt at kende.

I 1938 var aspiranttiden overstået, og Axel Mortensen rejste med det nye lyntog (indsat 1935) til København for at mødes med direktøren for statsskovbruget. Trods en glimrende gennemførelse af elev- og aspirantårene kunne man dog ikke garantere ham en ansættelse som statsskovfoged, fordi afgang af skovfogeder var for lille og tilgangen af aspiranter for stor. Direktøren bad ham dog blive på Klosterheden, fordi "noget" var under udvikling. Det viste sig kort tid efter at være en statsungdomslejr på Klosterheden. Her havde man brug for en skovfogeduddannet arbejdsleder. Denne stilling fik Axel Mortensen i 1939, og han indledte derved en lang karriere inden for statens skoler for ufaglærte. Det var sikkert udmærket i den givne situation, men for læseren, der med stigende indlevelse har fulgt den unge mands udvikling i den lykkelige tid i skoven, er det en stor skuffelse, at han ikke skulle få en livsgerning inden for skovbruget.

Erindringerne er som allerede sagt velskrevne og giver et levende billede af livet for en skovfogedelev og -aspirant i 1920'erne og 30'erne. Vi hører om de mangeartede opgaver i skovene, både de spændende og de mere trivielle. Blandt de sidste var vedligeholdelse af skovvejene, for

selv om den unge elev nok kunne forstå, at det var vigtigt at have gode veje, var det ikke morsomt at arbejde i dage og uger i grusgraven. Også arbejdet i planteskolerne kunne føles trivielt. Så var der mere udfordring i at fælde et vanskeligt træ på den mest hensigtsmæssige måde.

Særligt det første elevår var det vanskeligt at få pengene til at slå til. Der skulle ikke alene betales for kost og logi, men der skulle også anskaffes værktøj, og skovrideren skulle betales for teoriundervisningen. Elever kunne tjene noget ved arbejde i skoven, men ikke tilstrækkeligt for vores unge mand, så selv om skovrideren lod ham få gratis teoriundervisning, mod at han passede skovridergårdens have, måtte han tage ekstra arbejde om søndagen med bl.a. udlægning af musegift og om natten ved krybskyttepatruljering. Krybskytteriet var åbenbart et alvorligt problem dengang, og på Asmildkloster blev eleverne undervist i boksning og stokkefægtning med henblik på sammenstød med krybskytter. Det kom da også nogle gange til voldsomme episoder i skoven, endog en enkelt gang med udveksling af skud.

Jagt fylder en del i erindringerne. Skovfogedeleverne måtte deltage som klappere, og det kunne være hårdt i dårligt vejr, men også spændende. Axel Mortensen fik efterhånden ry som en god "rævemand", der forstod at behandle skindet godt. Engang, da han havde udført dette arbejde for en forstassistent, blev han under et påskud lokket op på loftet, hvor skindet lå. Oven på det fandt han da en flot fangstkniv med beskeden: "Tak fordi du mig strejfed så flot, tak fordi du mig passed så godt. Hilsen fra moseræven".

Sådanne stolte øjeblikke husker man naturligvis resten af livet, men i øvrigt er der jo altid det problem ved erindringsstof som historisk kilde, at det ofte er nedskrevet mange år efter begivenhederne, i dette tilfælde mere end et halvt århundrede. Det ville således være mærkeligt, om der ikke skulle være opstået visse erindringsforskydninger, efterrationaliseringer og ubevidste "forbedringer", men hovedindtrykket af Axel Mortensens erindringer er absolut troværdigt.

Erindringerne er illustreret med fotografier, der enten er taget af Axel Mortensen selv, af hans kammerater eller af andre i hans nærmeste omgangskreds. Redaktionen har forsynet bogen med forklarende noter, mest vedrørende identifikation af personer og lokaliteter, men også enkelte ordforklaringer og præciseringer.

Viggo Petersen

Henrik Gjøde Nielsen: Tre Byer – Tre Befrielser. Aalborg 5. maj 1945 – 23. maj 1947. Helberskov 5. maj 1945 – 10. maj 1945. Hals 5. maj 1945 – 17. maj 1945. Nordjyllands Historiske Museum, 2006. 48 s., ill. 60 kr.

Henrik Gjøde Nielsen tager os i denne bog på et strejftog gennem befrielsen, og hvad deraf fulgte i 3 udvalgte byer inden for det område, som Nordjyllands Historiske Museum dækker. Hovedintentionen er at fokusere på handlinger i det magtmæssige og retslige vakuum, der opstod efter 5. maj 1945. I Aalborg lægges fokus imidlertid på selve besættelsestiden og de 5 dødsdomme, der blev eksekveret i efterkrigstiden. Det er interessante historier; men mere en del af historien før og efter befrielsen. Det er svært at argumentere for, at befrielsen i Aalborg strakte sig fra 5. maj 1945 til 23. maj 1947 – datoen for den sidste dødsdom. I Helberskov og Hals er der mere fokus på den kaotiske situation i de faktiske befrielsesdage. Begge steder spillede indsejlingen fra Østersøen en væsentlig rolle. I Helberskov førte det blandt andet til et regulært mord på lodsens Ib Welling og en klar markering fra den tyske bastion ved indsejlingen til Mariagerfjord "Festung Helberskov" om, at man kun ville overgive sig til regulære engelske tropper og ikke til illegale danske styrker. Det skete først den 10. maj efter mange forviklinger. I Hals var situationen om muligt mere kompliceret, og der var længere til Den milde Kyst. Modstandsbevægelsen talte af gode grunde ikke mange i forhold til antallet af tyskere. Den lokale pastor Nielsen spillede en væsentlig rolle i forsøgene på at undgå skæbnesvangre konfrontationer, som der flere gange var optræk til. Den tyske indstilling var den samme i Helberskov, og man måtte vente helt til den 17. maj, før der kom englændere til Hals og kunne formalisere befrielsen – som det sidste sted i Danmark.

Henrik Gjøde Nielsen har skrevet nogle gode historiefortællinger om usædvanlige lokale episoder, som er et godt nuancerende bidrag til den nationale historie, og så må man bære over med den lidt konstruerede befrielse i Aalborg.

Jens Topholm

Anders Branth Pedersen: Fra landvindingspolitik til naturgenopretningspolitik – policy-netværks magt og forandring. Forlaget Politica, 2006. 359 s., 125 kr.

I årene 1962-68 blev Skjern Å udrettet, "lagt i lænker", som en af de lokale hovedmænd bag foretagendet udtrykte det. Herved blev 4.000 hektar enge afvandet og forvandlet til agerjord. Fyrre år senere er åen som bekendt blevet genslynget, og store dele af området er – som det hedder – naturgenoprettet. Disse projekter har tilsammen kostet staten enorme beløb, mindst en halv milliard kroner, regnet i vore dages mønt. Det rejser unægtelig spørgsmålet, hvad det er for kræfter, der har kunnet gennemtrumfe så kostbare forvandlinger af et så afsidesliggende vådområde.

Svaret står at læse i Anders Brandt Pedersens bog, der er udsendt som en samfundsvidenskabelig ph.d.-afhandling af Institut for Statskundskab ved Århus Universitet. Afhandlingens sigte er altså samfundsvidenskabeligt og formelt set ikke historisk; ikke desto mindre spiller historiefaget en afgørende rolle i afhandlingen. Forfatteren gennemgår landvindingspolitikken og naturgenopretningspolitikken historie fra 1866 indtil i dag (s. 65-167). Landvindingspolitik er her forstået som offentligt subventionerede foranstaltninger, der havde til formål at forvandle fjorde, vige og søer samt såkaldt "vandlidende" arealer, d.v.s. moser, kær og enge, til produktiv landbrugsjord. (Hedeopdyrking og grundforbedring af allerede eksisterende landbrugsjorder indgår ikke i denne definition). De følgende omtrent hundrede sider (s. 168-266) er viet en dybtgående og spændende casestudy af Skjern Å-projekterne fra 1940'erne til i dag. To mindre kapitler til slut (s. 267-305) handler om henholdsvis et landvindingsprojekt, Nærå Strand på Nordfyn, og et naturgenopretningsprojekt, Søborg Sø i Nordsjælland, som aldrig blev ført ud i livet, skønt det var tæt på.

Afhandlingen bringer således et omfattende og vedkommende stof for dagen, som den historisk interesserede læser kan have megen fornøjelse af. Her er navnlig meget at hente, hvis man interesserer sig for de sidste årtiers udvikling i miljøspørgsmålet. Trods de talrige djøf-agtige fagudtryk og den konsekvente – men ikke særlig heldige – brug af historisk præsens skriver forfatteren et let læseligt og engageret sprog. Der er dog alt for mange gentagelser. Selve bogudgivelsen er billig i pris, hvad der til gengæld gør, at siderne er tætskrevne og bogstaverne alt for små. Bogen er forsynet med enkelte tabeller og figurer, men man savner illustrationer i form af billeder og kort over de udvalgte områder, f.eks. Skjern Å.

Det første store afsnit om landvindingspolitikken er grundigt og detaljeret. En del stof er kendt i forvejen, men navnlig behandlingen af de seneste årtier er interessant læsning. Skjern Å-afsnittet indeholder, i lighed med Nærå Stand og Søborg Sø, et stort materiale, hentet i forskellige arkiver, bl.a. Skov- og Naturstyrelsens arkiv, Statens Landvindingsudvalgs arkiv, Hedeselskabets arkiv og Vagn Jensens arkiv. (Det sidstnævnte befinder sig hos Danmarks Naturfredningsforening (DN) og har vist sig at være meget givende). Arkivstoffet indeholder bl.a. protokoller fra lukkede møder i landvindingsudvalgene og i Hedeselskabet, hvad der gør forfatteren i stand til at bringe citater og referater, der i dag virker nok så pikante og kontroversielle. Under udarbejdelsen af kapitlerne om Skjern Ås genopretning har forfatteren desuden ført indgående interviews med lokale politikere og organisationsfolk samt med topfolk højere oppe i systemet. Skjern Å-afsnittet har derfor ikke kun lokalhistorisk interesse, men i kraft af de omfattende politiske og organisatoriske berøringsflader også Danmarkshistorisk interesse.

Så vidt, så godt! Anders Branth Pedersen er ikke faghistoriker, og dette faktum giver anledning til nogle kritiske overvejelser. Ifølge forfatterens tese har der siden begyndelsen af forrige århundrede eksisteret to policy-netværk, landvindingsnetværket og naturbeskyttelsesnetværket, der har konkurreret om "magten over naturen". Navnlig det førstnævnte var karakteriseret ved et sammenfald af personer, der havde indflydelse i flere forskellige interesseorganisationer og offentlige institutioner, hvilket i og for sig er en kendt sag, men hvad forfatteren her kan dokumentere ud i yderste detalje. I kraft af en overvældende "strukturel magt", forstået som magtudøvelse gennem "regler, procedurer og tro" (s. 30), lykkedes det landvindingsnetværket at holde naturbeskyttelsesnetværket godt og grundigt nede indtil ca. 1970. Dette gjaldt f.eks. DN, der i 1955 billigede afvandingen af Skjern Å, dog ikke uden officielt at give udtryk for en vis beklagelse (s. 182-183).

En sådan konklusion virker imidlertid unanceret og ikke overbevisende nok. Adskilligt materiale i Branth Pedersens afhandling viser, at der indtil begyndelsen af 1960'erne ikke var nogen reel modsætning mellem de to netværk. Forklaringen på denne situation skal søges i Danmarkshistorien, hvilket forfatteren i og for sig har blik for, men ikke tager det fornødne hensyn til. Således har han ikke megen sympati for landbrugets bekæmpelse af såkaldt "skadeligt vand" eller "vandlidende jorder", hvad der i et nutidigt miljøperspektiv er forståeligt nok, for det har i sidste ende ført til umistelige tab i dansk flora og fauna. Set i et historisk

perspektiv har indsatsen helt tilbage fra 1700-tallet mod disse vandlidende jorder ikke desto mindre haft en afgørende betydning for den økonomiske og sociale udvikling i Danmark. Da denne indsats ud over at forøge landbrugets afkast også var beskæftigelsesfremmende, var der skabt en bred national konsensus om fordelene ved, navnlig i perioder med lavkonjunktur, at yde endog meget stor statsstøtte til grundforbedring og landvinding. Indtil 1960'erne var der så godt som enstemmighed i Folketinget bag denne politik, som også naturbeskytterne godkendte, blot der blev sikret dem nogle godbidder af videnskabelig og friluftsmæssig interesse. Spørgsmålet er derfor, om der overhovedet var tale om nogen konflikt af betydning mellem de to netværk. I 1930'erne var det således karakteristisk, at Stauning, hvilket bogen giver gode eksempler på, uden kvaler af nogen art kunne agitere for naturfredning og landvinding på samme tid.

Betragtet som *historisk* afhandling er Anders Branth Pedersens bog et meget grundigt og spændende arbejde, som har bud til en stor kreds af historisk interesserede. Forfatteren lægger et omfattende stof frem og giver en meget detaljeret gennemgang af emnerne. Dette gælder især det vigtige Skjern Å-afsnit, som i omarbejdet form, rnsset for de mange aparte fagudtryk, burde udsendes i en mere folkelig og smagfuld udgave.

Asger Simonsen

Hans-Christian Eisen: Fra forskole til byskole – Hedegårdenes Skole gennem 100 år. Hedegårdenes Skole, 2007. 135 s., 100 kr.

To enklaver i det nuværende østlige Roskilde hørte for 100 år siden under Skt. Jørgensbjerg sogn mod vest. Børnene herfra måtte krydse bymidten for at komme i skole, men det blev der lavet om på ved at grundlægge en forskole som et led i en reform af sognekommunens skolevæsen. Der skulle bygges et gymnastikhus på Skt. Jørgensbjerg og indføres hverdagsundervisning i alle sognets skoler. Man havde købstadsaspirationer, forstået på den måde, at børn i et landsogn som Skt. Jørgensbjerg helt frem

til 1958 ikke havde ret til undervisning, der gav dem lige muligheder for at komme i købstadens mellemskole. Sognet forsøgte at råde bod på den åbenlyse forskelsbehandling mellem naboer, men mødte naturligvis modstand fra de kredse, der ikke ønskede at ødsle skattepenge på nyttesløst tøjleri som at jage børnene i skole hver eneste dag. I 1927 blev der dog vedtaget en udligningsordning, der tillod landkommunens børn at gå i byens skoler. Der blev givet en muligvis lidt for god pris for jorden helt derude på Københavnsvej, der i dag indtager en efterhånden central beliggenhed i byen lige over for et indkøbscenter med vokseværk og en nyopsat rytterstatue af Dronning Margrethe I af Anne Marie Carl Nielsen.

Den oprindelige forskole voksede med byen længe inden Skt. Jørgensbjerg sogn blev indlemmet i Roskilde by i 1938. Skolen blev med moderne udbygninger og fremsynede ledere en mønsterskole i 1960'erne, og dertil byens største med 675 elever og 19 lærere. Det var dengang en skoleinspektør gik med slips. I skoledistriktet blev der opført en del etagebyggeri, og skolen løfter i dag med held en meget stor del af integrationsopgaven i Roskilde. Skolen har i dag 390 elever, 65 lærere og en spritny multi-hal.

Eisen er en prøvet lokalhistoriker og giver et kildenært billede af store og små tildragelser gennem alle årene. Han kunne med fordel have hævet blikket af og til og jævnført udviklingen med skolelovgivningen og den almindelige samfundsudvikling, der ville have givet forklaring og kontekst til fremstillingen. Eisen har flittigt gennemgået sognets og kommunens forhandlingsprotokoller og fulgt sagerne op i byens aviser og andre kilder. Han refererer flere tilfælde af sager, hvor der er blevet klaget over misbrug af læreres revselsesret til og med 1940. Man lærer også, at børn blev fritaget for religionsundervisning allerede fra 1933. Vi hører om skolebadning, -bespisning, -læge, -tandpleje, -psykolog, -nævn, -blad og -patrolje. Sidstnævnte var ikke mindst vigtigt, fordi skolen ligger lige ud til hovedvej A1, der indtil midten af 1960'erne befordrede al biltrafik til og fra København vestover.

Hedegårdenes skole har fået en loyal og grundig historie, der følger sig til en lang og interessant række af institutionsfestskrifter.

Jes Fabricius Møller